

Финансирано од
Европска Унија

ГРАЃАНСКИ
РЕСУРСЕН
ЦЕНТАР

РЕАК-ОП
истражување во акција

АНАЛИЗА НА ПАРТИСКИ ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ ЗА ЛОКАЛНИТЕ ИЗБОРИ 2025

ФЕВРУАРИ, 2026

Финансирано од
Европска Унија

ГРАЃАНСКИ
РЕСУРСЕН
ЦЕНТАР

РЕАКТОР
истражување во акција

Анализа на партиски изборни програми за Локалните избори 2025

Финансирано од
Европска Унија

ГРАЃАНСКИ
РЕСУРСЕН
ЦЕНТАР

РЕАКТОР
истражување во акција

Анализа на партиски изборни програми за Локалните избори 2025

февруари 2026 година

Издавач: Реактор – Истражување во акција
За издавачот: Тања Иванова

Бесплатен/некомерцијален примерок

Ова истражување е финансирано од Европската унија во рамки на проектот „ЛОКАЛНИ ГЛАСОВИ ЗА ДЕМОКРАТИЈА: МОЌ, ВЛИЈАНИЕ И ЕДНАКВОСТ ВО ПРАКСА“ спроведуван од Реактор – Истражување во акција. Овој проект е субгрант добиен во рамки на „ЕУ поддршка за Граѓански ресурсен центар – фаза 2“ финансиран од Европската Унија. Содржината на документот е единствена одговорност на спроведувачот на проектот и не мора да ги одразува ставовите на Европската Унија и на Граѓанскиот ресурсен центар.

Содржина

1. Вовед и и цел на анализата	3
2. Методологија и опфат на политичките партии и изборите програми	5
Методологија	5
Опфат на политичките партии и нивните изборни програми	6
3. Анализа на изборните програми	6
Анализа на изборните програми по политичка партија	6
ВМРО-ДПМНЕ	6
Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво	6
Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура	7
Економска еднаквост и локален економски развој	7
Урбанизам, транспорт и јавен простор од родова перспектива	8
Учеството на жените во локалното одлучување и управување	8
Родово одговорно буџетирање и институционални механизми	8
СДСМ	9
Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво	9
Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура	9
Урбанизам, транспорт и јавен простор од родова перспектива	10
Учеството на жените во локалното одлучување и управување	10
Родово одговорно буџетирање и институционални механизми	11
ВЛЕН	11
Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво	11
Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура	11
Економска еднаквост и локален економски развој	12
Урбанизам, транспорт и јавен простор од родова перспектива	12
Учество на жените во локалното одлучување и управување	12
Родово одговорно буџетирање и институционални механизми	13
НАИ	13
Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво	13
Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура	14
Економска еднаквост и локален економски развој	14
Учеството на жените во локалното одлучување и управување	15
Родово одговорно буџетирање и институционални механизми	15
Левица	16
Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво	16
Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура	16
Економска еднаквост и локален економски развој	17

Урбанизам, транспорт и јавен простор од родова перспектива	17
Учеството на жените во локалното одлучување и управување	18
Родово одговорно буџетирање и институционални механизми	18
Компаративна анализа по области од родова перспектива	18
Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво	18
Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура	19
Економска еднаквост и локален економски развој	19
Урбанизам, транспорт и јавен простор	20
Учество на жените во локалното одлучување и управување	20
Родово одговорно буџетирање и институционални механизми	20
4. Трендови, ризици и структурни празнини во изборните програми	21
Трендови во локалните изборни програми од родова перспектива	21
Ризици што произлегуваат од доминантните трендови	22
Структурни празнини во изборните програми од родова перспектива	23
5. Заклучоци, главни наоди и севкупна оценка	25
Заклучоци	25
Главни наоди	25
Севкупна оценка на изборните програми	26
6. Импликации за локалното управување и политики	26
7. Препораки	27
Препораки до политичките партии	27
Препораки до централната власт	27
Препораки во локалните власти	28
Препораки за граѓански организации	28
Препораки за медиуми	29
Препораки за политичар(к)и и активист(к)и	29

1. Вовед и цел на анализата

Локалните избори претставуваат клучен демократски механизам преку кој граѓанките и граѓаните директно влијаат врз управувањето со заедницата во која живеат. Тие го определуваат составот на локалната власт, градоначалниците/градоначалничките и советите на општините, кои имаат надлежност во области коишто имаат директно влијание врз секојдневниот живот: урбанистичко планирање, локален економски развој, социјална и детска заштита, образование, култура, спорт, животна средина, комунални услуги и јавна безбедност.

Во тој контекст, локалните изборни програми не се само политички декларации, туку клучни документи што ги одразуваат приоритетите, вредностите и визијата на политичките партии за развојот на локалната заедница. Тие даваат основа за идните политики, распределбата на буџетските средства и институционалните практики во мандатниот период.

Родовата еднаквост претставува темелна демократска вредност и предуслов за ефективно, транспарентно и одговорно управување. Таа подразбира еднакви права, можности и пристап до ресурси за жените и мажите, како и препознавање и адресирање на структурните бариери коишто ограничуваат одредени групи во целосно учество во јавниот и економскиот живот.

На локално ниво, родовата еднаквост има изразена развојна димензија. Општинските политики и услуги влијаат различно врз жените и мажите поради нивните различни улоги, одговорности и социјални позиции. Жените, на пример, почесто се кориснички на услуги за грижа, јавен превоз и социјална заштита, а истовремено носат непропорционално поголем товар на неплатена грижа¹. Недоволното земање предвид на овие разлики може да доведе до политики што ненамерно ја продлабочуваат нееднаквоста.

Интеграцијата на родовата перспектива во локалните изборни програми значи преминување од декларативна поддршка кон конкретни и мерливи мерки кои се поддржани од општинскиот буџет. Тоа подразбира родово одговорно планирање, анализа на влијанието на политиките врз различни групи, како и обезбедување механизми за еднакво учество на жените во локалното одлучување. Оттука, родовата еднаквост не е „секторска“ или „социјална“ тема, туку хоризонтален принцип што го подобрува квалитетот и ефектите на локалното управување во целина.

Во оваа анализа, интеграција на родовата перспектива се смета присуството на експлицитни програмски заложби што ги препознаваат родовите нееднаквости и ги преведуваат во конкретни, таргетирани мерки со предвидени механизми за имплементација, институционална одговорност и, каде што е можно, буџетирање и индикатори. Универзалните мерки формулирани „за сите граѓани“, без родовата анализа, таргетирање или следење на ефектите, не се третираат како интеграција на родовата перспектива, дури и кога имаат индиректен позитивен родов ефект.

Родовата еднаквост во локалните политики и изборните програми е директно поврзана со националните и меѓународните обврски на Република Северна Македонија. На меѓународно ниво, државата е потписничка на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW)², која ги обврзува државните и локалните институции да преземаат активни мерки за унапредување на родовата еднаквост во сите области од јавниот живот. Дополнително, Истанбулска конвенција³ ја нагласува улогата на локалните

¹ Жените и мажите во Северна Македонија, Државен завод за статистика, 2025:

https://www.stat.mk/media/3dvc2npq/mk_zenite-i-mazite-2025.pdf

² Конвенција на Обединетите Нации Совет на Европа за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>

³ Конвенција на Советот на Европа за превенција и елиминација на насилството врз жени и семејно насилство (Истанбулска конвенција) <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/about-the-convention>

власти во превенцијата и одговорот на родово базираното насилство, особено преку локални услуги и безбедни јавни простори.

Во рамките на Агендата 2030⁴, државата се има обврзано на спроведување на Цели за одржлив развој, при што Целта 5, родова еднаквост, има директни импликации за локалното планирање, буџетирање и следење на политики. Понатаму, процесот на пристапување кон Европската Унија и усогласувањето со европското законодавство и политики за еднакви можности ја нагласуваат потребата од систематска интеграција на родовата перспектива и на локално ниво.

На национално ниво, уставната гаранција за еднаквост⁵, Стратегијата за родова Еднаквост 2022-2027⁶, Законот за еднакви можности на жените и мажите ја утврдуваат обврската на општините да планираат и спроведуваат родово одговорни политики. Во тој контекст, партиските програми за локалните избори претставуваат важен инструмент за проценка на усогласеноста на политичките партии со постојната правна и стратешка рамка и со преземените меѓународни обврски на државата.

2. Методологија и опфат на политичките партии и изборите програми

Методологија

Анализата е изработена врз основа на квалитативна содржинска анализа на изборните програми на политички партии и коалиции кои учествува на локалните избори во 2025 година. Методологијата е насочена кон систематско идентификување, класифицирање и оценување на програмските заложби поврзани со родовата еднаквост и еднаквите можности на локално ниво.

Во рамките на анализата се применува аналитичка рамка со однапред утврдени критериуми и тематски области, кои овозможуваат споредливост меѓу програмите и проценка на степенот на интеграција на родовата перспектива. Анализата се фокусира на:

- присуството и видливоста на родовата еднаквост во програмските документи,
- квалитетот и конкретноста на предложените мерки,
- опфатот на клучни локални политики и услуги со родова димензија,
- постоењето на механизми за имплементација, буџетирање и отчетност.

Пристапот се базира на официјално достапни изборни програми⁷ на политичките партии, без анализа на имплементацијата или на индивидуалните кандидатски профили. Содржинската анализа е дополнета со компаративен пристап, со цел да се идентификуваат заеднички трендови, ризици и структурни празнини во програмските пристапи кон родовата еднаквост.

Анализата не прави проценка на институционалниот капацитет, политичката волја или изводливоста на предложените мерки, ниту пак на нивната идна имплементација на локално ниво. Наодите се однесуваат на програмскиот дискурс, приоритетите и предложените политики како што се артикулирани во изборните програми.

⁴ Агенда 2023 на Обединетите Нации: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

⁵ Устав на Република Северна Македонија <https://www.sobranie.mk/ustav-na-rsm.nspx>

⁶ Стратегија за родова еднаквост на Република Северна Македонија <https://cms.mtsp.gov.mk>

⁷ Предмет на анализа се 77 програми на кандидат(к)и на ВМРО-ДПМНЕ и коалицијата, 77 програми кандидат(к)и на СДСМ и коалицијата, 19 програми на кандидат(к)и на Левица, 9 програми на кандидати на ВЛЕН, и 4 програми на кандидати на НАИ.

Опфат на политичките партии и нивните изборни програми

Поради големиот број на политички партии и коалиции кои учествуваат на локалните избори 2025, како и обемот и комплексноста на нивните изборни програми, анализата е ограничена на пет (5) политички партии и коалиции (ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, ВЛЕН, НАИ и Левица).

Изборот на овие партии и коалиции е направен врз основа на следните критериуми:

- нивната политичка релевантност и застапеност на национално и локално ниво,
- нивниот континуиран учинок на претходни изборни циклуси,
- нивната улога како најголеми репрезенти на двете најголеми етнички заедници во државата,
- нивниот потенцијал да формираат локална власт и да влијаат врз креирањето и спроведувањето на локалните политики.

Овој пристап овозможува анализата да ја опфати доминантната политичка понуда и наративи во однос на родовата еднаквост, без да се изгуби аналитичката длабочина поради прекумерен број на субјекти. Истовремено, изборот обезбедува етничка и политичка релевантност на наодите, имајќи предвид дека локалното управување и јавните политики се креираат во контекст на мултиетничко општество.

Анализата ги разгледува добиените изборни програми на политичките партии и коалиции за Локалните избори 2025, односно програмските определби на градоначалничките кандидати поврзани со локалното управување.

3. Анализа на изборните програми

Анализа на изборните програми по политичка партија

ВМРО-ДПМНЕ

Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво

Во сите анализирани програми, безбедноста е дефинирана како прашање на јавен ред, комунална дисциплина и инфраструктурна уреденост. Типични мерки се подобрување на уличното осветлување, реконструкција на улици, видео-надзор и зголемена ефикасност на комуналните служби. Овој пристап е видлив и во големите урбани општини како Скопје (Центар, Аеродром, Карпош, Чаир), и во помалите средини како Росоман, Конче, Кривогаштани или Чашка.

Иако ваквите мерки индиректно можат да влијаат врз чувството на сигурност⁸, родово базираното насилство не е препознаено како специфичен локален безбедносен ризик. Дури и во поголемите урбани општини со изразени социјални и безбедносни предизвици, како Штип, Тетово, Куманово или Битола, програмите не предвидуваат локални механизми за превенција, поддршка на жртви или интерсекторска координација. Во руралните и туристичките општини (Дојран, Демир Капија, Пехчево), безбедноста останува инфраструктурно дефинирана, без препознавање на ризиците од насилство во домот или во јавниот простор.

Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура

⁸ Реактор – Истражување во акција, *Родово-базирано насилство на жени и девојки на јавните места во Скопје и Тетово* (Скопје: Реактор, 2025), пристапено на 20.01.2025, <https://reactor.org.mk/publication-all/rodovobaziranonasilstvo>

Социјалната инфраструктура е една од најразвиените области во програмите. Во урбаните општини како Скопје, Струмица, Прилеп и Охрид, акцентот е на проширување на градинки, училишта и здравствени објекти, додека во руралните средини како Дебрца, Долнени, Василево или Могила се нагласува подобрување на пристапот до основните услуги. Подобрувањето на пристапот до здравствени, образовни и социјални услуги директно придонесува кон олеснување на нивната секојдневна улога и создавање услови за поголемо учество во јавниот и економскиот живот.

Сепак, грижата е третирана исклучиво како сервис, без родова анализа. Непрепознавањето на грижата како родово и економско прашање е проблематично, бидејќи пристапните и квалитетни услуги за грижа се клучен предуслов за зголемување на учеството на жените на пазарот на труд и за намалување на структурната економска нееднаквост меѓу жените и мажите. Во ниту една од програмите, вклучително и во општини со висока стапка на женска неактивност на пазарот на труд, како Пласница, Центар Жупа или Шуто Оризари, не се препознава неплатениот труд за грижа како структурен проблем. Недостигаат мерки за дневна грижа, поддршка за негувателки или услуги во заедницата што би овозможиле економско вклучување на жените.

Економска еднаквост и локален економски развој

Економскиот развој е централна програмска оска во сите општини. Во индустриски и логистички центри како Илинден, Велес и Куманово се нагласуваат бизнис-зони и инвестиции, додека во земјоделски општини како Босилово, Новаци, Карбинци и Росоман фокусот е на поддршка за примарното производство. Туристичките општини како Охрид, Струга, Гевгелија и Дојран го нагласуваат развојот на туризмот и услугите.

И покрај оваа разновидност, економската политика останува родово неутрална. Во ниту една од овие општини не се предвидуваат таргетираны мерки за женско претприемништво, пристап до финансии за жени или надминување на родовиот јаз во вработувањето. Жените се подразбираат како дел од „работната сила“, без анализа на нивните специфични бариери, особено во руралните и мултиетничките средини.

Урбанизам, транспорт и јавен простор од родова перспектива

Инфраструктурните и урбанистичките проекти се меѓу најдетално разработените делови од програмите, особено во урбаните општини како Центар, Карпош, Аеродром, Битола и Штип. Се најавуваат реконструкции на улици, паркови, кејови и јавни површини.

Сепак, родовата перспектива во планирањето речиси целосно недостига. Дури и во густо населени урбани средини со сложени модели на мобилност, како Чаир, Сарај или Шуто Оризари, не се анализира безбедноста на пешачките рути, пристапноста за родители со деца или осветлувањето на јавниот простор. Во руралните општини, јавниот простор се третира исклучиво функционално, без анализа на секојдневната мобилност на жените.

Учеството на жените во локалното одлучување и управување

Партиципацијата на граѓаните е присутна како општ принцип во сите програми, но жените не се препознаени како политички субјекти со структурни бариери за учество. Ова е особено видливо во поголемите општини со развиени институционални капацитети, како Скопје, Струмица, Прилеп и Тетово, каде би се очекувале мерки за поддршка на женско лидерство, но тие изостануваат.

Во руралните и помалите општини, учеството се сведува на општи јавни расправи, без механизми што би овозможиле суштинско вклучување на жените, особено на жените од маргинализирани заедници.

Родово одговорно буџетирање и институционални механизми

Иако во програмите често се споменува транспарентност и отчетност, родово одговорното буџетирање не е препознаено како алатка за локално управување. Ова е конзистентно и во големите општини со значајни буџети, како Скопје, Битола и Куманово, но и во помалите општини со ограничени ресурси.

Не се предвидуваат родови анализи на буџетите, индикатори за влијание или јасна улога на комисиите за еднакви можности во фискалното планирање. Со тоа, родовата перспектива останува надвор од клучните одлуки за распределба на јавните ресурси.

СДСМ

Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво

Прашањето на безбедноста е присутно во речиси сите локални програми, но најчесто се третира низ општа рамка на јавен ред, сообраќајна сигурност и урбана уреденост. Во општини како Тетово, Струмица, Велес и Веница, безбедноста се поврзува со улично осветлување, уредени јавни простори и регулиран сообраќај, додека во помалите и рурални средини, како Зелениково, Желино или Зрновци, акцентот е ставен на основната комунална и институционална сигурност.

Овој пристап придонесува за општо чувство на безбедност, но не ја адресира специфичната небезбедност со која се соочуваат жените. Родовото базирано насилство, особено семејното и партнерското насилство, како и вознемирувањето во јавниот простор, не се појавува како експлицитен локален приоритет ниту во големите урбани центри како Скопје, Куманово и Прилеп, ниту во помалите општини како Теарце или Студеничани. Отсуствуваат програмски заложби за локални протоколи, советувалишта, превентивни програми или интерсекторска соработка, што укажува на тоа дека безбедноста се разбира првенствено како инфраструктурно, а не како родово и социјално прашање.

Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура

Грижата и социјалните услуги претставуваат една од најсилните и најразвиени области во програмите. Во општини како Струмица, Велес, Кисела Вода, Пробиштип и Веница се нагласуваат инвестиции во детски градинки, училишта, здравствени и социјални услуги, како и грижа за стари лица и лица во социјален ризик. Во руралните општини, меѓу кои Новаци, Могила, Василево и Зрновци, социјалната инфраструктура се претставува како основа за достоинствен живот и опстанок на заедницата.

Иако овие политики имаат силно родово влијание, тие најчесто се формулирани како родово неутрални. Не се препознава дека товарот на неплатената грижа најчесто паѓа врз жените, ниту дека самохраните мајки и жените во рурални средини се соочуваат со специфични бариери во пристапот до услуги. Грижата се третира како општествена и семејна обврска, но ретко како структурно родово и економско прашање.

Економска еднаквост и локален економски развој

Економскиот развој е централна тема во сите програми, преку поддршка на локалните бизниси, земјоделството и туризмот. Во Кавадарци, Росоман и Валандово, земјоделството се прикажува како носечки економски сектор, додека во Струмица, Охрид и Струга се нагласува улогата на услугите и туризмот. Во поголемите урбани општини, како Скопје, Тетово и Куманово, фокусот е на локалната економија и отворањето работни места.

Сепак, во ниту еден од овие контексти економската еднаквост не се третира од родово перспектива. Жените не се препознаени како посебна економска група со ограничен пристап до ресурси, капитал и формално вработување, ниту се предлагаат мерки за женско претприемништво или економско јакнење. Економскиот развој се претставува како универзално решение, без анализа на тоа кој навистина има корист од него.

Урбанизам, транспорт и јавен простор од родова перспектива

Урбанизмот, транспортот и јавниот простор се значајни теми, особено во поголемите општини како Скопје, Тетово, Велес и Штип, каде се нагласува потребата од хуман урбан развој, подобар јавен превоз и ограничување на хаотичната градба. Во помалите општини, како Зелениково, Желино и Студеничани, инфраструктурата се третира како предуслов за квалитетен живот и економски развој.

Во сите овие случаи, меѓутоа, родовата перспектива останува отсутна. Не се анализира безбедноста на жените во јавниот простор, нивните секојдневни модели на движење поврзани со грижа за деца и стари лица, ниту пристапноста како родово прашање. Урбанистичкото планирање останува технички домен, без социјално и родово чувствителна димензија.

Учеството на жените во локалното одлучување и управување

Програмите ја нагласуваат транспарентноста, отчетноста и учеството на граѓаните во локалното управување, како што се гледа во Велес, Струмица, Куманово и Радовиш. Сепак, жените не се експлицитно препознаени како политички актери со специфични бариери.

И покрај тоа што во повеќе општини, меѓу кои Карпош, Центар, Веница и Прилеп, жените се видливи на советничките листи, ова присуство не е проследено со програмски мерки за системско јакнење на женското лидерство, заштита од политичко насилство или поддршка за континуирано учество во процесите на одлучување.

Родово одговорно буџетирање и институционални механизми

Транспарентното и одговорно управување со јавните средства е една од најчесто истакнуваните вредности во програмите, како што е случај во Штип, Ранковце, Скопје и Шуто Оризари. Сепак, родово одговорното буџетирање не се појавува како концепт ниту како практика.

Буџетите се третираат како родово неутрални финансиски документи, без родово анализа, индикатори или институционални механизми што би овозможиле следење на нивното влијание врз жените и мажите. Со тоа, родовите ефекти од локалните политики остануваат невидливи.

ВЛЕН

Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво

Во програмите на ВЛЕН, родово базираното насилство ретко се појавува како експлицитно именуван проблем. Прашањето на безбедност најчесто се третира низ поширока призма на јавен ред, итни служби, противпожарна заштита и општа сигурност во заедницата. Во неколку програми, особено во Тетово, се спомнува поддршка за жени и деца жртви на насилство, како и превентивни активности во училиштата и заедницата, што претставува важен, но изолиран чекор.

Сепак, во ниту една од програмите не се забележува системски пристап кон родово базираното насилство: недостигаат локални протоколи за постапување, јасно дефинирани улоги на општината во превенција и заштита, поврзување со центрите за социјална работа, здравствените институции и граѓанските организации, како и предвидени буџетски средства за вакви мерки. Отсуството на експлицитно препознавање на родово базираното насилство како посебен облик на структурна нееднаквост укажува дека оваа тема сè уште не е интегрирана како приоритет во локалните политики на ВЛЕН.

Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура

Во областа на социјалната грижа и јавните услуги, програмите на ВЛЕН покажуваат значително посилна содржина и појасна визија. Во повеќе општини се предвидуваат инвестиции во здравствена инфраструктура, проширување на примарната здравствена заштита, достапност на гинеколошки и педијатриски услуги, 24-часовна итна медицинска помош, како и развој на образовна инфраструктура преку нови градинки, училишта и подобрување на условите во постојните установи.

Иако овие политики имаат силно родово влијание, тие најчесто се формулирани како родово неутрални. Недостига појасно артикулирање на услугите за грижа како алатка за родово еднаквост, како и развој на специфични локални сервиси (дневни центри, мобилна грижа, поддршка за самохрани родители и негуватели).

Економска еднаквост и локален економски развој

Програмите на ВЛЕН силно се потпираат на економски развој базиран на инфраструктура, инвестиции, поддршка на локалното стопанство, земјоделството, туризмот и малите бизниси. Во повеќе општини се предвидуваат субвенции за земјоделците, подобрување на системите за наводнување, поддршка за занаетчи и мали семејни бизниси, како и развој на индустриски и еколошки зони.

Сепак, економската еднаквост се третира како универзална категорија, без родово диференцијација. Жените не се препознаени како посебна економска група со специфични бариери: пристап до капитал, сопственост, пазари и обуки. Недостигаат таргетирани мерки за женско претприемништво, економско зајакнување на руралните жени и интеграција на родовата перспектива во локалните економски политики. На тој начин, иако економскиот развој е јасно приоритизиран, неговиот потенцијал за намалување на родовите економски нееднаквости останува недоволно искористен.

Урбанизам, транспорт и јавен простор од родово перспектива

Една од најразвиените области во програмите на ВЛЕН е урбанизмот и јавната инфраструктура. Во програмите за Чаир, Струга, Сарај, Куманово и Тетово се разработени детални мерки за сообраќај, паркирање, пешачки зони, велосипедски патеки, јавен превоз, зелени површини и уредување на јавни простори.

И покрај обемноста и техничката разработеност на овие мерки, родовата перспектива речиси целосно отсуствува. Безбедноста, пристапноста и употребливоста на јавниот простор за жените, лицата со попреченост, родителите со мали деца и постарите лица не се проблематизираат како посебни прашања. Урбанистичкото планирање останува родово неутрално, наместо родово сензитивно, иако токму оваа област нуди значителен потенцијал за подобрување на секојдневната безбедност и мобилност на жените.

Учество на жените во локалното одлучување и управување

Програмите на ВЛЕН силно ја нагласуваат транспарентноста, отворената општина и учеството на граѓаните преку дигитални платформи, анкети, јавни консултации и зајакнување на месните заедници. Овие механизми се позитивен чекор кон поинклузивно локално управување.

Сепак, учеството на жените не се препознава како посебен политички предизвик. Не се предвидуваат мерки за нивно зајакнување во локалното одлучување, ниту специјализирани форуми, советодавни тела или програми за развој на женско лидерство. Претпоставката дека општите механизми за учество автоматски ќе доведат до еднакво учество на жените го игнорира постоењето на структурни и културни бариери кои реално го ограничуваат нивното влијание.

Родово одговорно буџетирање и институционални механизми

Родовото одговорно буџетирање не е експлицитно спомнато во ниту една од програмите на ВЛЕН. Иако во повеќе општини се предвидуваат мерки за транспарентност, дигитализација и јавно следење на буџетските трошоци, тие не се поврзани со родова анализа на распределбата на средствата и нивниот ефект врз жените и мажите.

Ова укажува дека родовата еднаквост сè уште не е вградена како хоризонтален принцип во локалното планирање и буџетирање.

НАИ

Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво

Во програмите на коалицијата НАИ, се појавуваат елементи поврзани со јавна безбедност, осветлување на јавни простори, уредување на пешачки зони и зголемена безбедност во сообраќајот, што може да има индиректно позитивно влијание врз чувството на безбедност кај жените, особено во урбани средини. Сепак, прашањето на родово базирано насилство не е експлицитно именувано како посебна политика или приоритет. Во програмата за Гостивар, значителен акцент се става на јавно осветлување, регулирање на сообраќајот и уредување на јавните површини, што индиректно може да придонесе кон намалување на ризиците од насилство во јавен простор. Сепак, недостига јасна поврзаност со политики за превенција и одговор на родово базирано насилство, како што се локални протоколи, соработка со центри за социјална работа и граѓански организации или специјализирани услуги за жртви.

Заклучно, безбедноста е третирана родово неутрално, без препознавање на специфичните ризици и искуства на жените и девојчињата.

Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура

Во оваа област, програмите покажуваат поразвиен и поконкретен пристап, особено во делот на детска грижа, образование и поддршка на ранливи групи. Во програмата за Липково, јасно се наведуваат мерки за изградба и реконструкција на детски градинки, како и поддршка на деца со посебни потреби, вклучително и покривање на транспорт и други трошоци. Овие мерки имаат директна родова димензија, бидејќи ја олеснуваат неплатената грижа што најчесто паѓа врз жените, но во програмите на НАИ се претставени како родово неутрални.

Во програмата за Струга, социјалните услуги се врамени преку концептот на „општината како институција за сите граѓани“, со акцент на ефикасни социјални услуги и заштита на маргинализираните групи. Сепак, и тука недостига експлицитно препознавање на жените како специфична целна група, ниту пак анализа на родовите нееднаквости во пристапот до услуги.

Општо земено, грижата е присутна како политика, но без систематска родова анализа и без јасно поврзување со концептот на економска и социјална автономија на жените.

Економска еднаквост и локален економски развој

Економскиот развој е една од централните теми во сите програми, со силен фокус на локален бизнис, индустриски зони, олеснување на административни процедури и привлекување инвестиции. Во програмата за Гостивар, се промовира создавање на економски екосистем преку поддршка на мали и средни претпријатија, локални производители и туризам.

Сепак, овие мерки се формулирани родово слепо. Нема препознавање на структурните бариери со кои се соочуваат жените на пазарот на труд, како што се нееднакви плати, ограничен пристап до капитал или двојниот товар на платена и неплатена работа. Не се споменуваат ниту претприемачки, ниту пак таргетирани мерки за нивна поддршка.

Оттука, иако економскиот развој е амбициозно поставен, родовата еднаквост не е интегрирана како принцип или цел во локалниот економски развој.

Ова е една од најразвиените области во програмите, особено во програмата за Гостивар, каде детално се опишуваат мерки за урбан развој, зелени површини, пешачки зони, јавни паркови и јавен транспорт. Овие интервенции имаат значителен потенцијал за родово позитивно влијание, бидејќи жените во просек повеќе користат јавен транспорт и јавни простори за секојдневни активности поврзани со грижа.

Сепак, и покрај овој потенцијал, родовата перспектива не е експлицитно вклучена во планирањето. Не се споменува учество на жени во урбанистичко планирање, ниту пак анализа на различните потреби на жени, деца, постари лица или лица со попреченост во дизајнот на просторот.

Програмите се фокусираат на „граѓани“ како хомогена категорија, што претставува пропуштена можност за воведување на родово чувствителен урбанизам.

Учесството на жените во локалното одлучување и управување

Во делот на локалната демократија, транспарентност и отчетност, програмите промовираат отворена општина, партиципативни механизми и граѓанско учество. Во програмата за Струга, јасно се истакнува партиципативното буџетирање и вклучување на граѓаните во процесите на одлучување.

Сепак, жените не се препознаени како посебна група со поинакви бариери за учество. Не се предвидени мерки за зголемување на учеството на жени во советите, комисиите или јавните консултации, ниту пак поддршка за женско лидерство на локално ниво.

Отсуството на родово сензитивни мерки во оваа област укажува дека учеството се разбира формално, а не суштински од перспектива на еднакви можности.

Родово одговорно буџетирање и институционални механизми

Иако програмите на коалицијата НАИ содржат елементи на транспарентно, партиципативно и проектно буџетирање, концептот на родово одговорно буџетирање не е споменат, ниту пак се предвидуваат институционални механизми за негова примена.

Буџетот се третира како технички инструмент за реализација на проекти, без анализа на неговото различно влијание врз жените и мажите. Недостигаат обврски за родово разделени податоци, индикатори или отчетност за родови ефекти од трошењето.

Ова претставува значаен јаз, имајќи предвид дека локалното ниво е клучно за имплементација на родово чувствителни политики

Левица

Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво

Во програмите на Левица, прашањето на родово базирано насилство не е системски артикулирано како посебна политика, но во повеќето општини се појавува индиректно, преку мерки за јавна безбедност, урбана уреденост и социјална заштита.

Најјасен и експлицитен пристап е забележлив во Општина Кисела Вода, каде што се предвидува формирање на шелтер центар за жртви на семејно насилство, како и поддршка за самохрани родители. Ова ја прави Кисела Вода исклучок во рамките на програмите на Левица, бидејќи во останатите општини насилството врз жени не е директно именувано.

Во Град Скопје, Центар, Тетово, Струга и други урбани општини, безбедноста се третира преку уредување на јавниот простор, подобро осветлување, видеонадзор, регулирање на сообраќајот и јавниот транспорт. Овие мерки имаат јасно позитивен ефект врз безбедноста на жените, особено во вечерните часови, но не се засновани на родова анализа, ниту се поврзани со превенција или институционален одговор на родово базирано насилство.

Отсуствуваат локални протоколи за соработка со центрите за социјална работа, здравствените установи и полицијата, како и превентивни програми или кампањи насочени кон промена на општествените норми. Како резултат, иако безбедноста е важна тема, таа не е препознаена како родово прашање, туку како општа урбана и социјална функција.

Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура

Социјалната политика и инфраструктурата за грижа се најразвиената и најконзистентната област во програмите на Левица низ сите општини. Овој фокус има значајно влијание врз родовата еднаквост, иако родовата димензија не е експлицитно именувана.

Во Град Скопје и Центар, програмите предвидуваат изградба и проширување на социјалното домување, јавни паркови, ботанички градини, младински и пензионерски клубови, како и јавни тоалети и пристапна инфраструктура. Иако, овие мерки директно го олеснуваат товарот на неплатената грижа, кој во најголем дел го носат жените, не се доволно разработени во однос на корисници, услови, итн.

Во Струга и Тетово, социјалните станови, старските домови и јавните услуги се поврзуваат со концепт на социјална правда и еднаков пристап до ресурси. Во помалите и рурални општини, како Македонски Брод, Берово и Пехчево, акцентот е ставен на основни социјални услуги, локална кохезија и достапност на јавни институции, што е особено важно за жените во рурални средини.

Иако ефектите од овие политики се јасно родово релевантни, недостига анализа за тоа кои групи жени ги користат услугите, под кои услови, и дали самите услуги се дизајнирани на начин што ја намалува нееднаквата распределба на грижата. Оттаму, може да се заклучи дека социјалната политика на Левица е силна, но родово неосвестена.

Економска еднаквост и локален економски развој

Левица во сите општини го поставува локалниот економски развој како јавен и социјален процес, а не како пазарно ориентирана активност. Овој пристап има потенцијал за унапредување на економската положба на жените, но повторно без јасна родова таргетираност.

Во Струга, Тетово, Гевгелија, Кочани, Македонски Брод и Берово, економскиот развој се поврзува со поддршка за мали семејни бизниси, занаетчиство, земјоделство, туризам и локално производство. Во Центар и Скопје, преку јавни пазари, саеми и енергетски проекти, се создаваат нови економски можности.

Сепак, жените не се препознаени како посебна целна група во економските мерки. Не се спомнуваат политики за поддршка на претприемачки, пристап до финансии, ниту пак мерки за намалување на родовиот јаз во платите или неформалната економија. Како резултат, економската политика е социјално инклузивна, но родово неструктурирана.

Урбанизам, транспорт и јавен простор од родова перспектива

Урбанизмот и јавниот простор се меѓу најдетално разработените сегменти, особено во Град Скопје и скопските општини како Центар, Карпош, Ѓорче Петров и Аеродром. Програмите содржат силен отпор кон „хаотичната урбанизација“, фокус на зелени површини, јавен транспорт и пристапност.

Во Тетово и Струга, се планира реконструкција на улици, подобрување на сигнализацијата и јавниот превоз, што е особено важно за безбедно и секојдневно движење на жените, децата и старите лица.

Иако овие мерки се суштински усогласени со принципите на родово чувствителен урбанизам, тие не произлегуваат од анализа на различните потреби на жени и мажи. Не се препознаваат т.н. „рути на грижа“, ниту специфичните модели на користење на просторот од страна на жените. Урбанизмот, оттука, останува функционален, но родово слеп.

Учеството на жените во локалното одлучување и управување

Програмите на Левица силно ја нагласуваат директната демократија, преку месни заедници, јавни собири, референдуми, отворени денови и дигитални алатки. Овој пристап е присутен во Скопје, Центар, Струга, Тетово и во помалите општини.

Сепак, учеството е замислено како родово неутрално, без препознавање на структурните бариери со кои се соочуваат жените при вклучување во локалната политика. Нема посебни мерки за зајакнување на жените советнички, женски форуми, или механизми за балансирано учество.

Исклучок во овој контекст е Тетово, каде што се спомнува еднаква родова застапеност при вработување во јавниот сектор, но тоа не е проширено на политичкото одлучување.

Родово одговорно буџетирање и институционални механизми

Во сите анализирани општини, Левица предвидува мерки за зголемена транспарентност на буџетите, квартални извештаи и јавен увид во трошењето. Ова создава добра основа за отчетност.

Сепак, родово одговорно буџетирање воопшто не е присутно како концепт или практика. Не постојат родови индикатори, локални координатори за родова еднаквост, ниту пак институционални механизми што би обезбедиле системско вклучување на родовата перспектива во планирањето и трошењето на буџетот.

Компаративна анализа по области од родова перспектива

Родово базирано насилство и безбедност на локално ниво

Во сите анализирани изборни програми, безбедноста доминантно се третира како техничко и инфраструктурно прашање, а не како прашање на нееднаква изложеност на ризик. Кај СДСМ, ВМРО-ДПМНЕ, НАИ и Левица, безбедноста е поврзана со улично осветлување, сообраќајна регулација, комунален ред и видео-надзор, како што се гледа во програми за урбани општини како Центар, Аеродром, Гостивар и Штип.

Родовото базирано насилство речиси целосно отсутува како експлицитна локална политика. Исклучок претставува Левица, каде во програмата за Кисела Вода се предвидува формирање на шелтер-центар за жртви на семејно насилство, што е ретка појава во локалните програми. Кај ВЛЕН, во Тетово се спомнува поддршка за жени и деца жртви на насилство, но без системски пристап, буџетска рамка или локални протоколи.

Севкупно, безбедноста е третирана родово неутрално, при што општините не се препознаваат како активни актери во превенција, рана интервенција и поддршка на жртвите.

Грижа, социјални услуги и локална социјална инфраструктура

Ова е најсилната и најконзистентна област кај сите партии. СДСМ и ВМРО-ДПМНЕ вложуваат значителен програмски фокус во градинки, училишта, здравствени домови и социјални услуги, како во големи урбани општини (Скопје, Струмица, Битола), така и во рурални средини (Долнени, Василево, Дебрца).

Кај Левица, социјалната инфраструктура е особено развиена, со мерки за социјално домување, јавни сервиси и заштита на ранливи категории во Скопје, Центар, Струга и Тетово. НАИ и ВЛЕН исто така предвидуваат значајни инвестиции во образовни и здравствени услуги.

Сепак, кај сите партии грижата се третира како сервис, а не како структурно родово прашање. Неплатениот труд за грижа, позицијата на самохраните мајки и специфичните бариери за жените во рурални и маргинализирани заедници не се системски анализирани.

Економска еднаквост и локален економски развој

Економскиот развој е централна програмска оска кај сите партии, но речиси универзално родово слепа. ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ се фокусираат на инвестиции, бизнис-зони и поддршка за локалната економија во општини како Илинден, Велес, Куманово, Охрид и Гевгелија, без родова диференцијација.

Левица и НАИ го третираат економскиот развој како јавен и социјален процес (земјоделство, занаетчиство, локално производство), особено во Струга, Тетово, Берово и Македонски Брод, но и тука жените не се препознаени како посебна економска група. Кај ВЛЕН, економските мерки се насочени кон инфраструктура и субвенции, без таргетирани мерки за женско претприемништво или економско јакнење на руралните жени.

Како резултат, локалниот економски развој останува родово неутрален, со ограничен потенцијал за намалување на постојните економски нееднаквости меѓу жените и мажите.

Урбанизам, транспорт и јавен простор

Урбанизмот и инфраструктурата се меѓу најдетално разработените сегменти, особено кај ВМРО-ДПМНЕ, Левица и ВЛЕН, во општини како Центар, Карпош, Чаир, Тетово, Струга и Куманово.

И покрај тоа, родовата перспектива речиси целосно отсутува. Не се анализираат безбедноста на пешачките рути, „рути на грижа“, пристапноста за родители со деца или различните модели на користење на јавниот простор. Урбанизмот останува технички и функционален, наместо родово сензитивен, кај сите партии без исклучок.

Учество на жените во локалното одлучување и управување

Сите партии ја нагласуваат транспарентноста, отворената општина и граѓанското учество. Левица и НАИ посебно ја промовираат директната демократија и партиципативните механизми, додека СДСМ, ВМРО-ДПМНЕ и ВЛЕН зборуваат за отчетност и консултации.

Сепак, жените не се препознаени како политички актери со специфични бариери. Нема програми за женско лидерство, локални женски форуми или мерки за балансирано учество, дури ни во општини со развиени институционални капацитети како Скопје, Струмица или Прилеп.

Родово одговорно буџетирање и институционални механизми

Родово одговорното буџетирање целосно отсутува од сите анализирани програми. Иако сите партии зборуваат за транспарентност и отчетност, буџетите се третираат како технички инструмент, без родово анализа, индикатори или институционални механизми за следење на влијанието.

4. Трендови, ризици и структурни празнини во изборните програми

Трендови во локалните изборни програми од родово перспектива

Анализата на локалните изборни програми укажува на силен и конзистентен тренд на универзалистички пристап кон јавните политики, во кој родовата еднаквост се подразбира како автоматски исход од мерки наменети за „сите граѓани“. Наместо да биде јасно артикулирана како политичка цел, родовата перспектива е вградена имплицитно, преку социјални, инфраструктурни и економски политики со општ карактер. Овој тренд е присутен кај сите анализирани политички субјекти, без оглед на нивната идеолошка ориентација.

Во програмите доминира технички и инфраструктурен дискурс, особено во областите на безбедност, урбанизам, транспорт и јавен простор. Безбедноста се дефинира преку физички интервенции: осветлување, улици, сообраќај и надзор, додека јавниот простор се третира како функционална и инженерска категорија. Ретко се проблематизираат социјалните аспекти на користењето на просторот, како и различните модели на секојдневна мобилност.

Истовремено, се забележува силен тренд на инвестирање во социјална инфраструктура и услуги за грижа, особено во образованието, здравството и социјалната заштита. Овие области се меѓу најразвиените сегменти на програмите и претставуваат клучен елемент на локалните развојни визији. Иако родовата димензија не е експлицитно именувана, овие политики имаат јасно родово релевантен ефект, со оглед на тоа што товарот на грижата во најголем дел го носат жените.

Економскиот развој е уште една доминантна програмска оска, која се третира како родово неутрален процес. Фокусот е ставен на инвестиции, локален бизнис, земјоделство, туризам и инфраструктура, при што економијата се претставува како техничка и пазарна сфера, одвоена од социјалните односи и нееднаквостите. Ваквиот пристап ја занемарува фактичката состојба дека економските политики и локалните развојни мерки имаат

различни ефекти врз жените и мажите, особено во контекст на пристапот до ресурси, вработување, сопственост и економска моќ.

Во делот на локалната демократија, сите програми покажуваат тренд на формална инклузивност, преку транспарентност, дигитализација и партиципативни механизми. Учество на граѓаните е промовирано како вредност, но без диференцијација меѓу различните групи и нивните реални можности за влијание.

Конечно, заеднички тренд е отсуството на родово одговорно буџетирање и системи за мерење на родовото влијание. Буџетите се третираат како финансиско-административна алатка, без поврзување со родови цели, индикатори или отчетност.

Ризици што произлегуваат од доминантните трендови

Главниот ризик што произлегува од универзалистичкиот пристап е репродукцијата на постојните родови нееднаквости. Кога политиките не се дизајнирани врз основа на различните почетни позиции на жените и мажите, тие најчесто ги зајакнуваат постојните структури на моќ, наместо да ги менуваат. Развојот станува нерамномерен, а придобивките не се распределуваат еднакво.

Техничкиот пристап кон безбедноста и урбанизмот носи ризик реалните искуства на небезбедност да останат невидливи. Иако инфраструктурните подобрувања можат да го унапредат јавниот простор, без родово анализа тие не гарантираат дека жените ќе се чувствуваат побезбедно или ќе имаат еднаков пристап до градот. Ова особено важи за вечерната мобилност, периферните населби и руралните средини.

Во областа на грижата, ризикот е дека социјалните инвестиции ќе останат компензаторни, а не трансформативни. Наместо да доведат до редистрибуција на неплатениот труд и поголема економска автономија на жените, тие можат да ја зацврстат традиционалната поделба на улогите, при што жените остануваат примарни носители на грижата. Ова се случува кога услугите за грижа се развиваат како изолирани социјални сервиси, без да бидат придружени со политики и јавни пораки што ја промовираат поделбата на грижата меѓу жените и мажите и без мерки што го поврзуваат пристапот до грижа со зголемено и одржливо учество на жените на пазарот на труд.

Економските политики, третирани како родово неутрални, носат ризик жените да останат периферни корисници на економскиот раст. Без таргетирани мерки, пристап до капитал и поддршка за женско претприемништво, економскиот развој може да ги продлабочи постојните јазови во вработувањето, приходите и сопственоста.

Во делот на локалното одлучување, формалната инклузивност создава ризик од симболична партиципација. Жените можат да бидат формално присутни во процесите, но без реална можност за влијание, поради временски ограничувања, товар на грижа и неформални мрежи на моќ.

Најпосле, отсуството на родово одговорно буџетирање и индикатори носи ризик родовата еднаквост да остане декларативна и немерлива. Без јасни алатки за следење и отчетност, дури и добронамерните политики немаат гаранција дека ќе произведат суштински и одржливи резултати.

Структурни празнини во изборните програми од родово перспектива

Анализата на локалните изборни програми покажува дека најдлабоките слабости не произлегуваат од недостиг на активности или развојни приоритети, туку од структурното отсуство на родовата перспектива како дел од системот на локално управување. Родовата еднаквост не е поставена како експлицитна политичка цел, туку најчесто се подразбира како индиректен ефект од универзални политики. Ваквиот пристап создава основна празнина: кога нешто не е јасно именувано како цел, тоа не може да биде ниту планирано, ниту финансирано, ниту следено.

Во програмите, родовата еднаквост не е вградена во визијата за локален развој, ниту пак е преведена во конкретни резултати и не е поврзана со институционална одговорност. Таа останува на ниво на вредност или принцип, без да биде претворена во јавна политика. Како последица, општините не се позиционираат како активни актери во намалување на родовите нееднаквости, туку како неутрални администратори на услуги.

Ова е особено видливо во отсуството на функционална институционална архитектура за родова еднаквост. Иако законската рамка предвидува комисии за еднакви можности и одредени обврски на локалната самоуправа, овие механизми речиси воопшто не се препознаени во програмите како носители на политики, иницијатори на промени или координатори на интерсекторски пристапи.

Во ваков контекст, родово базираното насилство останува надвор од доменот на локалното управување. Иако безбедноста е честа тема во програмите, таа е сведена на инфраструктурни и комунални интервенции, без препознавање на насилството врз жените како специфичен, системски и родово обележан ризик. Отсуствуваат локални протоколи, буџетски решенија, партнерства со граѓански организации и јасно дефинирана улога на општините во превенција, рана интервенција и поддршка на жртвите. Насилството се третира како проблем на други институции, што создава структурна празнина меѓу потребите на жените и локалните политики.

Слична празнина се забележува и во третманот на грижата. Иако социјалните услуги, градинките, здравството и образованието се меѓу најразвиените сегменти, грижата се разбира исклучиво како сервисна функција, а не како економско и родово прашање. Не се анализира неплатениот труд за грижа, не се препознава неговата нееднаква распределба и не се развиваат политики што би довеле до негова редистрибуција. На тој начин, локалните програми придонесуваат за олеснување на грижата, но не и за трансформација на односите на нееднаквост што стојат зад неа.

Економскиот развој претставува уште една длабока структурна празнина. Иако е централна програмска оска, економијата се третира како родово неутрален простор. Жените не се препознаени како економски субјекти со специфични бариери во пристапот до работа, приходи, капитал, сопственост и пазари. Отсуствуваат мерки за женско претприемништво, економско јакнење на руралните жени и надминување на родовиот јаз во вработувањето. Како резултат, локалните економски политики имаат ограничен капацитет да придонесат кон структурна промена и често го репродуцираат постојниот модел на нееднаквост.

И покрај значајниот обем на планирани интервенции во урбанизмот, транспортот и јавниот простор, и тука родовата перспектива речиси целосно отсуствува. Просторот се планира како техничка и инфраструктурна категорија, без анализа на тоа како различни групи жени и мажи го користат градот, како се движат, каде се чувствуваат небезбедно и со какви бариери се соочуваат во секојдневието. Оваа празнина значи дека урбанистичките решенија можат да бидат функционални, но не и инклузивни или поправедни.

Во однос на учеството во локалното одлучување, програмите покажуваат јасна тенденција кон формална инклузивност, но без анализа на моќта и бариерите. Жените се повикуваат да учествуваат како „граѓани“, без препознавање на структурните ограничувања што реално го намалуваат нивното влијание: времето, товарот на грижа, неформалните мрежи на моќ и изложеноста на политички притисоци. Така, еднаквите правила не водат кон еднакви можности, а учеството ризикува да остане симболично.

Конечно, сите овие празнини се продлабочуваат со целосното отсуство на родово одговорно буџетирање и системи за следење. Без родови индикатори, родово разделени податоци и јасни буџетски обврски, родовата еднаквост останува надвор од клучните одлуки за распределба на јавните ресурси. Ова ја прави немерлива, тешко проверлива и лесно занемарлива во практиката.

Севкупно, структурната празнина во локалните изборни програми не е во недостатокот на развојни идеи, туку во недостатокот на системски пристап кон родовата еднаквост. Без експлицитна политичка цел, институционална одговорност и фискална поддршка, родовата перспектива останува на маргините на

локалното управување, а потенцијалот на постојните политики за создавање поправедни и поинклузивни заедници останува недоволно искористен.

5. Заклучоци, главни наоди и севкупна оценка

Заклучоци

Анализата на локалните изборни програми покажува дека родовата еднаквост сè уште не е интегрирана како структурен принцип на локалното управување, туку најчесто се појавува индиректно и фрагментарно. Иако програмите содржат значаен број мерки со потенцијално позитивен ефект врз положбата на жените, тие ретко се дизајнирани врз основа на родова анализа и уште поретко се поврзани со јасни цели, институционална одговорност и фискална поддршка.

Клучниот заклучок е дека јазот меѓу програмската амбиција и трансформациониот капацитет не произлегува од недостаток на активности, туку од недостаток на системски пристап. Локалните политики имаат развоен карактер, но не и јасно изразена родова насоченост, што значи дека нивниот ефект врз намалувањето на родовите нееднаквости останува ограничен и непредвидлив.

Главни наоди

Еден од најконзистентните наоди е доминацијата на универзалистички пристап кон јавните политики. Родовата еднаквост се подразбира како автоматски исход од политики „за сите“, без препознавање на различните почетни позиции и структурни бариери со кои се соочуваат жените и мажите. Овој пристап ја ограничува способноста на локалните програми да адресираат нееднаквости што се длабоко вкоренети во економските, социјалните и културните односи.

Втор значаен наод е дека безбедноста, урбанизмот и транспортот се третираат претежно како технички и инфраструктурни домени. Иако овие области се меѓу најдетално разработените во програмите, тие ретко се анализираат од перспектива на секојдневното искуство на жените, што го ограничува нивниот потенцијал да придонесат кон поголема безбедност и пристапност.

Социјалната инфраструктура и услугите за грижа се идентификуваат како најсилна програмска компонента. Сепак, нивниот родов ефект останува имплицитен. Грижата не е препознаена како економско и родово прашање, туку како сервис, што создава ризик овие политики да ја олеснуваат, но не и да ја редистрибуираат неплатената грижа.

Економскиот развој се појавува како централна, но родово неутрална оска. Жените не се препознаени како посебна економска група со специфични бариери, а локалните економски политики не содржат таргетирани мерки за нивно економско јакнење. Истовремено, учеството на жените во локалното одлучување е третирано формално, без анализа на моќта, времето и неформалните структури што го ограничуваат нивното реално влијание.

Севкупна оценка на изборните програми

Севкупно, локалните изборни програми може да се оценат како развојно ориентирани, но родово недоволно освестени. Тие нудат солидна основа за унапредување на инфраструктурата, услугите и локалната економија, но ретко го користат потенцијалот на локалното ниво како простор за активна промоција на родовата еднаквост.

Програмите покажуваат високо ниво на усогласеност во однос на приоритетите, но ниско ниво на диференцијација во однос на родовите потреби. Иако политичките партии, чии програми беа анализирани, се идеолошки различно ориентирани, оваа разлика не се одразува во нивните програмски приоритети, ниту во степенот на чувствителност кон теми што би требало да произлегуваат од нивната идеологија. Ова укажува на системски образец, а не на изолиран пропуст на поединечни политички субјекти. Како резултат, родовата еднаквост останува на маргините на локалното планирање, наместо да биде вградена како хоризонтален принцип што ги обликува сите политики.

6. Импликации за локалното управување и политики

Импликациите од овие наоди се значајни за идниот развој на локалното управување. Доколку родовата перспектива не биде експлицитно интегрирана во планирањето, имплементацијата и буџетирањето, локалните политики ќе продолжат да произведуваат нееднакви резултати, дури и кога нивните намери се инклузивни.

За локалното управување, ова значи дека општините ризикуваат да ја пропуштат својата улога како клучни актери во унапредување на родовата еднаквост. Без јасна институционална одговорност, родово одговорно буџетирање и системи за следење, родовата еднаквост останува зависна од индивидуални иницијативи, наместо да биде дел од системот.

На ниво на политики, резултатите укажуваат на потребата од премин од декларативна кон операционализирана родова еднаквост. Ова подразбира експлицитно дефинирање родови цели, воведување на индикатори, редовна употреба на родово разделени податоци и зајакнување на локалните институционални механизми. Само на тој начин локалните изборни програми можат да преминат од развојни документи со родово релевантни ефекти, кон стратегии што активно и мерливо придонесуваат за намалување на родовите разлики.

7. Препораки

Препораките укажуваат дека следниот клучен чекор не е дополнување на политики, туку нивна трансформација. Само преку експлицитна интеграција на родовата перспектива во политичките програми, институциите и буџетите, локалното управување може да одговори на реалните потреби на жените и да придонесе кон поинклузивен и одржлив развој.

Препораки до политичките партии

Политичките партии треба да направат јасен исчекор од имплицитен кон експлицитен пристап кон родовата еднаквост во своите изборни и програмски документи. Ова подразбира родовата еднаквост да биде јасно дефинирана како политичка цел на локално ниво, со конкретни приоритети, очекувани резултати и мерки што директно адресираат родови нееднаквости, наместо да се потпираат исклучиво на универзални политики.

Партиите треба систематски да вградуваат родова анализа во развојот на локалните програми, особено во областите на економски развој, урбанизам, безбедност и учество. Ова вклучува препознавање на жените како специфична целна група со структурни бариери, како и развој на таргетирани мерки за нивно економско јакнење, безбедност и политичко учество.

Дополнително, потребно е партиите да ја зајакнат внатрешната родова демократија, преку реална поддршка на кандидатките, јасни механизми за спречување родово базирано политичко насилство и

обезбедување ресурси за форумите на жени на политичките партии. Без ова, родовата еднаквост ќе остане декларативна, а не практикувана вредност.

Препораки до централната власт

Централната власт има клучна улога во создавање на услови за системска интеграција на родовата еднаквост на локално ниво. Потребно е да се зајакне нормативната и политичката рамка што ја поврзува родовата еднаквост со локалното управување, преку јасни насоки, стандарди и обврски за општините.

Особено важно е институционализирањето на родово одговорното буџетирање како задолжителна практика во процесите на планирање и трошење на јавните средства, со јасни упатства, индикатори и механизми за следење. Централната власт треба да обезбеди поддршка за локалните власти преку обуки, методологии и финансиски поттик за примена на родова анализа.

Исто така, потребно е системско поврзување на политиките за спречување и одговор на родово базираното насилство со локалното ниво, преку јасно дефинирање на улогата на општините, обезбедување на стабилно финансирање и промовирање на интерсекторска соработка меѓу институциите.

Препораки во локалните власти

Локалните власти треба да ја преземат активната улога во унапредувањето на родовата еднаквост како дел од своите основни надлежности, а не како дополнителна или споредна тема. Ова подразбира вградување на родовата перспектива во сите фази на локалното планирање, од анализа на потреби, преку дизајн на политики, до имплементација и евалуација.

Општините треба да воспостават или зајакнат функционални институционални механизми за родова еднаквост, со јасни надлежности, ресурси и отчетност. Родово одговорното буџетирање треба да стане составен дел од локалните буџетски процеси, а не пилот или изолиран проект.

Во областа на безбедноста и урбанизмот, локалните власти треба да воведат родово сензитивно планирање, базирано на консултации со жени, анализа на секојдневната мобилност и идентификација на ризици во јавниот простор. Во економскиот развој, потребно е креирање на локални мерки за поддршка на женско претприемништво, рурални жени и формализација на трудот.

Препораки за граѓански организации

Граѓанските организации имаат клучна улога во надминување на јазот меѓу формалните политики и реалните искуства на жените. Граѓанските организации треба да продолжат и да го продлабочат мониторингот на локалните политики и буџети од родово перспектива, користејќи докази и податоци за застапување и јавна дебата.

Потребно е зајакнување на локалните и тематските коалиции што ќе ги поврзат прашањата на родова еднаквост со економијата, урбанизмот, безбедноста и животната средина, со цел родот да се позиционира како хоризонтално прашање, а не како изолирана тема.

Граѓанскиот сектор треба активно да придонесува кон промена на јавниот дискурс, преку проблематизирање на родовите нееднаквости во локалните политики и зголемување на видливоста на женските перспективи и експертиза.

Препораки за медиуми

Медиумите треба да ја надминат практиката на известување што ја третира родовата еднаквост како маргинална или социјална тема и да ја интегрираат како составен дел од политичкото и економското известување. Ова подразбира систематско поставување прашања за родовото влијание на локалните политики, буџети и инфраструктурни проекти.

Потребно е медиумите да придонесат кон деконструкција на стереотипите, особено во контекст на жените во политика и локално лидерство, преку избегнување на родово стереотипни наративи што ги сведуваат политичарките на нивните приватни улоги, лични карактеристики или емоционални реакции. Наместо сензационализам и стереотипно рамкирање, медиумското известување треба да обезбеди балансиран и одговорен пристап кој ја става во преден план политичката агенда, стручноста и јавната одговорност на носителките на јавни функции.

Медиумите, како и граѓанскиот сектор треба активно да придонесува кон промена на јавниот дискурс, преку проблематизирање на родовите нееднаквости во локалните политики и зголемување на видливоста на женските перспективи и експертиза.

Препораки за политичар(к)и и активист(к)и

Политичар(к)ите и активист(к)ите имаат клучна улога во претворање на родовата еднаквост од аналитички концепт во политичка агенда. Потребно е тие стратешки да ги користат податоците, буџетските анализи и локалните примери за да ја позиционираат родовата еднаквост како прашање на квалитет на живот, економски развој и демократско управување.

Вмрежувањето, меѓусебната поддршка и изградбата на локални и национални коалиции се клучни за надминување на изолацијата и политичкиот притисок. Истовремено, политичар(к)ите и активистите треба активно да бараат институционални решенија, формални механизми, буџетски линии и јасни обврски, со цел родовата еднаквост да стане дел од системот, а не да зависи од индивидуален ангажман.